Jolanta Woś

Przyczyny powstawania przezwisk na współczesnej wsi opolskiej

1. Przyczyny powstawania przezwisk i metody ich opisywania

Przezwiska stanowią pierwotny sposób identyfikowania osoby poprzez wskazanie na jej powiązania ze środowiskiem lokalnym. Przy określaniu nazwy w antroponimii nieoficjalnej bierze się pod uwagę charakter, usposobienie, a także posiadane dobra badanego, jego walory fizyczne i intelektualne. Nieoficjalne nazwy osobowe, bliskie cechom konkretnej osoby, powstają od nazw własnych, osobowych i apelatywnych.

Nadawanie przezwisk charakterystyczne jest dla wsi i miast i dotyczy zwykle niższych klas społecznych, środowisk zwartych, nieraz przestępczych. Stworzone nazwy nieoficjalne wskazywały na aktualne miejsce zamieszkania badanej osoby, były zarazem miejscem, o którym wiedział i z którym się identyfikował twórca przezwiska.

W artykule zostaną przedstawione wybrane przezwiska mieszkańców Opolszczyzny, odnotowane w mojej pracy doktorskiej, zebrane drogą eksploracji terenowej i licznych wywiadów środowiskowych w latach 2002-2005[1]. Materiał antroponimiczny pochodzi z 49 wsi, w których bezpośrednim potwierdzeniem zjawisk językowych występującym na ich terenie zajmowali się autochtoni. Zebrane przezwiska uwzględniają formę fonetyczną wyrazów, pozostającą w zgodzie z oryginalną formą dialektalną odmian występujących na terenie naszego województwa.

Pytania dotyczące tożsamości jest wciąż częste i aktualne na wsi. Członkowie małej społeczności, w której wszyscy się znają od pokoleń potrafią bez trudu wskazać i opisać nosiciela przezwiska. Antroponim nieoficjalny jest często

---

[1] J. Woś, Przezwiska ludowe mieszkańców województwa opolskiego, Archiwum Uniwersytetu Opolskiego, nr 686/WF/2005. Opole 2005. Praca doktorska

krótszy i mniej kłopotliwy artykulacyjnie od formy urzędowej imienia i nazwiska. Posługiwanie się jednak jedynie przezwiskami, które przełamują zwyczaj posługiwania się zwrotami oficjalnymi, w środowisku wiejskim może wywołać oburzenie. Nie każdy otrzymuje prawo do zwracania się do konkretnej osoby „po przezwisku". To prawo z pewnością dotyczy nowych i młodszych członków grupy. Wreszcie, fakt przyjęcia nowicjusza do grupy mieszkańców wsi nie upoważnia go do funkcjonowania np. w grupie starszych na tych samych, co inni zasadach.

W ten sposób, mimo obecnie gwałtownie postępującej globalizacji, wieś rządzi się własnymi prawami. Rdzenni mieszkańcy wioski zawłaszczają sobie prawo do posługiwania się nazewnictwem nieoficjalnym w swoim środowisku. Dowiadują się o wzajemne miejsce urodzenia i wychowania, o zamieszkanie i pochodzenie danej rodziny, ukrywane nawyki i zwyczaje. Bywa, że jedynie najstarsi mieszkańcy potrafią wskazać przyczynę i okoliczności powstania konkretnej formy. Starają się czasami przemilczeć niefortunne, bolesne lub wstydliwe fakty związane z pojedynczą historią osób. Bliższa obserwacja sąsiada, prowadzone z nim długie rozmowy i stawiane w jego kierunku pytania to jeden z wyróżników indywidualnej i grupowej tożsamości.

Przyczyn tworzenia przezwisk na współczesnej wsi opolskiej można wskazać wiele. Ze względu na charakter wyrazu, będącego źródłem nazwy, można podzielić materiał i wskazać kilka grup.

Materiał onomastyczny, stanowiący źródło niniejszego opracowania, został zebrany metodą wywiadu środowiskowego, na który złożyły się informacje: rozmowy, wywiady oraz ankiety przeprowadzone z udziałem mieszkańców wiosek. Badania objęły osoby różniące się wiekiem, wykształceniem i pochodzeniem społecznym. Należały do nich m.in. gospodynie wiejskie, rolnicy, drobni rzemieślnicy i nauczyciele. Z ich pomocą zebrano blisko 3 500 przezwisk.

Trudność w zdefiniowaniu terminu przezwisko odnotowują m.in.: *Słownik języka polskiego* W. Doroszewskiego, *Słownik terminologii językoznawczej* Z. Gołąba, A. Heinza i K. Polańskiego oraz *Encyklopedia języka polskiego,* pod red. S. Urbańczyka. Z rozrzuconych definicji wyłania się obraz przezwiska jako formy nieoficjalnej, fakultatywnej w stosunku do imienia i nazwiska oraz jego odapelatywnego pochodzenia, mającego często charakter żartobliwy. Pejoratywność i brak tradycji pisanej przezwisk[2] w dotychczasowych badaniach nazw osobowych w Polsce były rozpatrywane niejednokrotnie[3].

Szczególnie cenne dla tej dziedziny nauki są prace S. Warchoła, H. Borka, S. Gali, F. Pluty, K. Długosza, M. Biolik, H. Olech, V. Jaros, A.

[2] M. Kamińska, *Nazwiska i przezwiska ludności wieśniaczej w Łowickiem*, „Onomastica" IV, 1958, z. 1, s. 79.

[3] *Przydomki i przezwiska w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, „Rozprawy slawistyczne UMCS" 1998, nr 14.

Opoka-Podobińskiej i S. Podobińskiego[4]. Głównie na Śląsku potrzeby w zakresie opisu przezwisk jako najstarszych i do dziś najbardziej żywotnych warstw imiennictwa osobowego są nadal duże. Praca doktorska pt. *Przezwiska ludowe mieszkańców województwa opolskiego* po części stara się wypełnić zapotrzebowania badawcze, ukazując uwarunkowania towarzyszące powstawaniu przezwisk w środowisku opolskiej wsi.

Przezwiska zebrane na drodze wywiadu środowiskowego można podzielić na kilka grup, niemniej jednak da się wyraźnie wyróżnić dwie spośród nich.

2. Klasyfikacja semantyczna przezwisk

Materiał zebrany od mieszkańców Opolszczyzny został podzielony na dwie grupy. Pierwszą z nich są przezwiska pochodzące od apelatywów, które były motywowane:

- cechami zewnętrznymi, fizycznymi i tzw. fizycznymi-kontrastowymi,
- cechami wewnętrznymi (cechami psychicznymi obejmującymi cechy charakteru i usposobienia),
- zawodem, wykonywaną pracą, zainteresowaniami, upodobaniami, nawykami,
- upodobaniami kulinarnymi i piciem alkoholu,
- sposobem mówienia, powiedzonkami, przekleństwami,
- wadami i błędami wymowy,
- miejscem zamieszkania, pochodzenia,
- zdarzeniami jednorazowymi,
- innymi, nieznanymi okolicznościami.

Drugą grupę przezwisk stanowią antroponimy pochodzące od nazw własnych i były motywowane:

- imieniem nosiciela,
- imionami członków rodziny,
- imionami związanymi z postaciami historycznymi, religijnymi, literackimi i filmowymi,
- nazwiskiem nosiciela,

---

[4] H. Borek, *Wśród Śląskich nazw*, Opole 1986; S. Gala, *Słownik nazwisk i przezwisk ludności ziemi piotrkowskiej*, Piotrków Trybunalski 1987; F. Pluta, *Przezwiska ludowe z okolic Głogówka*, ZN WSP w Opolu, Językoznawstwo XIII, Księga pamiątkowa ku czci prof. dra H. Borka, Warszawa-Wrocław 1991, s. 259-265; K. Długosz, W. Kupiszewski, *Analiza semantyczno-słowotwórcza przezwisk ludowych*, Prace Filologiczne XXIII, Warszawa 1972, s.51-62; M. Biolik, *Przezwiska i przydomki ludności wiejskiej*, „Onomastica" XXVIII, 1983, s. 165-179; H. Olech, *Przezwiska mieszkańców wsi Kozy w województwie bielsko-bialskim*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie, Językoznawstwo" III, Częstochowa1996, s.113-184; V. Jaros, *Przezwiska i przydomki mieszkańców Brzeźnicy Nowej i Starej w woj. częstochowskim*, ZN WSP w Częstochowie, Językoznawstwo II, Częstochowa 1991, s. 57-74; A. Opoka- Podobińska i S. Podobiński, *Przezwiska mieszkańców wsi Jadowniki koło Brzeska- Okocimia*, Opuscula Polonicaet Russica IV, Częstochowa 1996.

– nazwiskiem członka rodziny, przyjaciół,
– nazwą geograficzną,
– etnonimami (nazwy grup społecznych),
– inną nazwą własną.

Wydzielenie tych grup pozwala ustalić, jakie są motywy nadawanie przezwisk i które z nich dominują[5]. Zachowana motywacja okolicznościowa pozwala na ustalenie, jakie emocje wpływały na powstanie antroponimów ekspresywnie nacechowanych. Przezwiska o nieznanej motywacji okolicznościowej również zostały poddane analizie, pomimo tego, że w wielu przypadkach trudno rozstrzygnąć czy pochodzą one np. od nazw własnych, czy pospolitych.

2.1. Przezwiska odapelatywne

Budowa przedstawionych poniżej artykułów hasłowych obejmuje w kolejności: **przezwisko** – zapisane półfonetycznie; **brzmienie fonetyczne** – zapisane czcionką fonetyczną w nawiasie okrągłym zgodnie z wersją odmiany gwarowej badanego terenu; **motywacja** – wyjaśniająca okoliczności i przyczyny powstania konkretnego przezwiska (wersja pochodzi od informatora); Znaczenie – pierwotne znaczenia słowa ujęte w ramy apostrofu: np.'znaczenie'.

Kwalifikatory w formie skrótów (np. wulg., peior., iron., pogardl., obraźl., młodź., gw., przest., dawn., niem., czes., ros., łac.).

Nazwy miejscowości, której pochodzą przezwiska – w formie skrótów[6].

2.1.2. Przezwiska pochodzące od cech zewnętrznych

Babuka (babuka) – rozczochrana dziewczyna, której się można przestraszyć; gw. babuka 'zjawa', Kam. Śl.;
Bachrolcz (baxroǫč) – człowiek gruby, gw. bach 'brzuch', Gog. Karl.;
Bambaryła (bambaryụa) – gruby na kształt baryłki, Sied.;
Banan (*banan*) – chudy blondyn, Kam. Śl.;
Bania (*bańa)* – człowiek gruby i z głową jak dynia, gw. bania 'dynia', Gog. Karl.;
Baryła (*baryụa*) – był gruby, okrągły jak baryłka, Szym.;
Bąbel (bůmbel) – nosił czapkę z pomponem, Kam. Śl.;
Bechocz (beχoč) – był rzeźnikiem i był gruby, por. gw. bach 'brzuch', Psur.;
Bela (bela) – jest niska i gruba jak bela, por. gw. bela 'zbiornik, w którym wywozi się gnojówkę na pole", Żęd.;
Boczek (boček) – był gruby i tłusty jak bohater serialu „Świat według Kiepskich", Dziew.;
Bomba (bůmba) – dosyć gruby, jak bomba, Kom.;

[5] Prezentowany materiał onomastyczny zawiera wyłącznie przezwiska.
[6] Wykaz skrótów miejscowości znajduje się na końcu artykułu.

Bomber (bůmber) – od bomby, był gruby, niski i miał pucołowatą twarz, Żęd.;
Cebuloki (cebuloųki) – przezwisko wszystkich członków rodziny, którzy byli mali i grubi, przypominali cebulę, Kam. Śl.;
Chojaki (xoi̯aki) – wysoka rodzina jak choinki, gw. choja 'choinka', Szcze.;
Chudy (xudy) – bo jest chudy i wysoki, Sad.;
Chopek (xopek) – mężczyzna niskiego wzrostu, Kam. Śl.;
Chudy (xudy) – mężczyzna „przy kości", Bor.;
Czarownica (čarovńica) – kobieta, która wygląda jak czarownica, Kam. Śl.;
Diołbolchar (di̯oųboųxar) – niem. włosy diabła, dziewczyna o kruczoczarnych włosach; por. diabeł + niem. Har 'włos', Kam. Śl.;
Długi (dugi) – jest wysoki, Bł. Strz.;
Do Bąkana (do bůkana) – był gruby jak bąk, Sole.;
Drabina (drabina) – mężczyzna wysoki, Gog. Karl.;
Dratwa (dratwa) – był wysoki, Wal.;
Drongal (drůngol) – człowiek wysoki, gw. drąg 'żerdź', Gog. Karl.;
Dylong (dylůng) – człowiek dużego wzrostu, ang. long// niem. lang 'długi', Gog. Karl.;
Dżistek (ǯistek) – mały mężczyzna; gw. dżistki 'małe, dzikie śliwki', Kam. Śl.;
Dżon długie jajo (ǯůn duge i̯ai̯o) – z budowy ciała taki był i był też wysoki, Dęb. Kuź.;
Elegent (elegy̆nt) – mężczyzna bardzo elegancki, Kam. Śl.;
Floł (floų) – mężczyzna drobny, por. niem. Floh 'pchła', Kam. Śl.;
Gibon (gibůn) – wysoki, chudy wywijał rękami jak małpa-gibon, Szym;
Goryl (goryl) – mężczyzna o dużej posturze, Kalinow.;
Grzbiet (*gžbet*) wysoki, muskularny, Kom;
Hukebajn (yukebai̯n) – mężczyzna miał protezę nogi; por. niem. gw. Huckebein 'sztuczna noga', Kam. Śl.;
Jeżyc (i̯eżyc) – miał włosy na jeża ścięte, Pozn.;
Kajtek (kai̯tek) – mężczyzna niskiego wzrostu; gw. kajtek 'małe dziecko', Kam. Śl.;
Kalyta (kalyta) – miał dużą głowę; gw. kalyta 'głowa', Kam. Śl.;
Kamela (kamela) – kobieta o dużym wzroście; por. niem. Kammel 'wielbłąd', Kam. Śl.;
Kasztan (kaštan) – miał brązowe włosy, Pozn.;
Kędzior (kx̆ʒ̆or) – był kędzierzawy, miał kręcone gęste włosy, gw. kędziory 'kręcone włosy', Nak.;
Klik (kųik) – przezwisko chłopaka, który był otyły jak prosiak; por. kłik 'odgłos
Kolin (Kolin) – miał kręcone włosy, koła na głowie, Szym.;
Kratka (kratka) – miał włosy obcięte w kratkę, kant, Łan.;
Krepel (krepel) – buzia okrągła jak pączek pączek; gw. krepel 'pączek', Kam. Śl.;

Kret *(kret)* – miał czarne włosy, Wal.;
Kropcia (kroųpća) – mężczyzna miał krosty na twarzy, gw. kropcia 'krosta', Kam. Śl.;
Kudłatol (kudųatoų) – rozczochrana dziewczyna, Kam. Śl.;
Kudłocz *(kudųoųč)* – gw. rozczochrana dziewczyna, *padůmy im vąkšy kudųoųč tym vąkšoų pani,* Kor.;
Luluś (luluś) – mężczyzna drobny, nierozwinięty; gw. lulik 'mały ziemniak', Kam. Śl.;
Łysy (ųysy) – ma łysinę; , Kam. Śl.;
Mazołk (mazoųk) – brudas, gw. mazok 'brudas, flejtuch', Kam. Śl.;
miech 'worek', Kam. Śl.;
Miechu (mexu), (w formie wołacza) – w młodości nosił worki na plecach; gw.
Misiu(miśu) – mężczyzna otyły, Kam. Śl.;
Nitka (nitka) – mężczyzna bardzo chudy, Kam. Śl.;
Oszkubek (oškubek) – kobieta o ciągle zaniedbanej fryzurze; gw. oszkubek 'oskubany ptak', Kam. Śl.;
Owca (ofca) – miał kręcone włosy, brat „Barana", por. Baran, Łan.;
Pampoń (pampůń) – mężczyzna otyły, nie dba o wygląd, Kam. Śl.;
Pupka (pupka) zadbana kobietka, jakby sztuczna, por. niem. Pupe 'lalka', Kam. Śl.;
Purzitula (pužitula) – kobieta o zaokrąglonych pośladkach; gw. purzitki 'pośladki', Kam. Śl.;
Racie (raće) – ród mający duże stopy z wysokim podbiciem; gw. racie 'racice', Kam. Śl.;
Rudy (rudy) – miał rude włosy, Kam. Śl.;
Sakel (sakel) – mężczyzna, który miał dużo pieniędzy i nosił je w sakiewce; gw. sakel 'sakiewka', Kam. Śl.;
Siksa (śiksa) młoda dziewczyna, żywa jak sikorka; gw. siksa 'sikorka', Kam.Śl.;
Siwek (śivek) – miał jasne włosy, Kam.Śl.;
Suchlyta (suxlyta) – chudy, po przebytej gruźlicy, gw. suchlyta 'gruźlik', Kam. Śl.;
Złotko (zųotko) – był rudy; gw. złotko 'błyszcząca folia aluminiowa w złotym kolorze', Kam. Śl.;

2.1.3. Przezwiska pochodzące od cech wewnętrznych
Bebla (bebla) – gadatliwa kobieta; gw. beblać 'gadać, plotkować', Kam. Śl.;
Beksa (beksa) – dziewczynka, która często płacze; gw. beczeć 'płakać', Kam. Śl.;
Chaptyra (xaptyra) – kobieta zachłanna; Kam. Śl.;
Chwalidupa (xfaľidupa) – bůų xfoųlny śe xfoųlůų, Nak.;

Cichbiega (*ćixbẽga*) – mężczyzna podstępny, załatwiający coś po cichu, Gog. Karl.;
Cicholszek (ćixoųšek) – skryty i spokojny, ale nie wiadomo czego się po nim spodziewać; Kam.Śl.;
Cichoszek (*ćioųšek*) – człowiek skryty i spokojny, Gog. Karl., < ap. cichy, *Cieszek (ćešek)* – był ucieszny w towarzystwie, Izb.;
Ciciara (ćićara) – kobieta wystraszona, która boi się ludzi; gw. pogardl. ciciara 'stary kot', Kam. Śl.;
Cielik (ćel'ik) – niesamodzielny i niezaradny; gw. cielik 'cielak', Kam. Śl.;
Ciura(ćura) – był niedołężnym pijakiem, nie zważał na nic, gw. ciura 'pijak', Gór.;
Cyba (cyba) – bardzo niedobry człowiek, o którym mówi ludowa piosenka, iż jest mordercą, Kam. Śl.;
Czarownica (čarovńica) – kobieta o złym charakterze, Kam. Śl.;
Ćwikla (ćfikla) – ma dużo dzieci, jest mało bystra, ciężkiej budowy ciała, gw. ćwikla 'burak pastewny', Szcze.;
Dawid (*davit*) – udzielał ludziom rad, był mądry jak Dawid, Żęd.;
Denkmal (*dỹŋkmal*) – milczy jak grób, tajemniczy, niem. das Denkmal 'pomnik', Dzierż.;
Diołblica (*dįoųbl'ica*) – kobieta o podłym charakterze, Kor.;
Dupa (dupa) – niezaradny, ociężały, Kam. Śl.;
Esbek (*esbek*) – donosiciel, Dęb. Kuź.;
Fazan (fazan) – chodził dumny jak bażant, gw. fazan 'bażant', Obr.;
Fidek (fidek) – człowiek podstrzelony, niepoważny, który się ciągle spieszył, Szym.;
Fifa (*fifa*) – był kombinatorem, Rozm.;
Filozof (*filozůf*) – zawsze się wymądrza, Kom.;
Fonfel (fůnfel) – zadufany w sobie, niekoleżeński; gw. fonfel 'nos', Kam. Śl.;
Funk (fůŋk) – roznosi wszelkie informacje po wsi, por. niem. Rundfunk 'rozgłośnia', Dęb. Kuź.;
Fyrcek (fyrcek) – obrotny, szybko fyrtoł się, gw. fyrtać 'obracać się wokół', Nak.;
Galgon (*gąųgon*) – gałgan, nicpoń, Kor.;
Gizd (gist) – nikczemnik, obrzydliwiec, gw. gizd 'łobuz', Kor.;
Gliczolk (gl'ičoųk) – smarkacz, który próbuje decydować za starszych; gw. glicze
'wydzielina z nosa', Kam. Śl.;
Gonera (gůnera) – kobieta uganiająca się za mężczyznami; gw. gonera 'ladacznica', Kam. Śl.;
Hepy (*xepi*) – był zawsze uśmiechnięty, por. ang. hapy 'szczęśliwy', Dziew.;
Hymra (*xỹmra*) – guzdrała, gw. hymrać się 'drapać się, wiercić się', Kor.;

Hetera (*γetera*) – kobieta, która rządzi w domu; gw. hetera 'kobieta kłótliwa, dokuczliwa, jędza', Kam. Śl.;
Jęczek (*jẙ̨̌ek*) – maruda, który jęczy Gog. Karl.;
Kabzoń (kabzůń) – majętny, ale skąpy ksiądz, Kam. Śl.;
Kapusta (kapusta) – chłopak tępy, Kam. Śl.;
Klipa (kl'ipa) – mężczyzna gapowaty, Kam. Śl.;
Klyta (klyta) – człowiek, który nie potrafi utrzymać tajemnicy; gw. klyta 'gaduła, plotkarz', Kam. Śl.;
Kusiek (*kuśek*) – cały czas kusił kogoś, por. gw. kusić 'namawiać', Kor.; < ap. kusić,
Larmok (*larmo̯u̯k*) – robił larma 'awantury' swojej żonie, gw. larmo 'awantura', Sied.; *Latoszka* (*latoška*) – był ciekawy, gw. latoszka 'wścibski', Dzierż.;
Lebioda (lebi̯oda) – słabego zdrowia; gw. lebioda 'pospolity chwast zbożowy', Kam. Śl.;
Luzak (*luzak*) – cecha charakteru, mówił : dajcie sobie na luz, Dzierż.;
Łakomy (*u̯akomyį*) – skąpy, chytry, Kor.;
Łostuda (*u̯ostuda*) – był marudny, nieznośny, gw. łostuda 'gwałtownik', Gog. Karl.;
Łoszczymny (u̯oščymny) – natręt, gw. łoszczymny 'natrętny', Gog, Karl.;
Maszketnik (maśketńik) – wybredny w jedzeniu, por. gw. maszkety 'przysmaki', Gog. Karl.;
Makolica (makol'ica) – wybredna, sama nie wie czego chce, Kam. Śl.;
Mierząt nik (*mežątńik*) – zmierzły, gw. mierzantnik 'zmierzluch', Kor.;
Miglanc (miglanc) – psotnik, kawalarz, gw. miglanc 'spryciarz', Strz.;
Mordka (mortka) – sympatyczny, uśmiechnięty, Pozn.;
Motyka (motyka) – złośnica, Kam. Śl.;
Nieboraczek (ńeboro̯u̯ček) – biedaczyna, wszystko jest przeciwko niemu, Kam. Śl.;
Nienażartek (ńenažąrtek) – nienasycony, któremu ciągle mało, gw. żrać 'jeść', Gog. Karl.;
Paskudnik (*paskudnik*) – paskudny psotnik, Gog.;
Picer (picer) – kłamca, kawalarz, ciągle zmyślał, gw. picer 'żartowniś, kawalarz', Nak.;
Pies (pes) – nielubiany kierownik, który goni pracowników jak pies, Kam. Śl.;
Pik Sieben (*pik z'ibyn*) – najniższa karta w tali, mężczyzna niepewny, nie wart zaufania, niem. Sieben 'siedem', Gog. Karl.;
Pitarek (pitarek) – skąpiec, gw. pitarek 'skąpiec', Dan.;
Pituś (pitui̯ś) – szybko mówił, był podstrzelony, Kam. Śl.;
Posełek (*poseu̯ek*) – w okresie powojennym był posłem, nie był życzliwy dla ludzi, był pobożny i miał swoje miejsce w ławce na chórze kościelnym, ktoś

po latach obok miejsca, na którym siedział wyrył w murze słowo „posełek", zdr. od poseł, Psur.;

Prokurator (prokurator) – wszystko wiedział, Kad.;

Rabała (rabaua) – – przezwisko całej rodziny byli opryskliwi, grubiańscy, gw. rabała 'grubianin, prostak', Dan.;

Rajca (rajca) – mądrala; gw. rajca 'radny', Kam. Śl.;

Samsong (samsůk) – samotnik, nie dopuszcza ludzi do siebie, Kam. Śl.;

Sowiżdżał (sóvíʒou̯) – podstrzelony, nieokiełznany, brak mu piątej klepki, Kam. Śl.;

Szczeloniec (ščelůńec) – podstrzelony, Kam. Śl.;

Ściekły (śćeku̯y) – nerwowy, gwałtowny, wściekły, Kam. Śl.;

Tiza (t'iza) – subtelna dama, pracowała w ogrodzie w rękawiczkach, Kam. Śl.;

Torba (torba) – był niezaradny, Kam. Śl.;

Tyta (tyta) – był wścibski; gw. tyta 'torebka papierowa', 'róg obfitości', Kam. Śl.;

Wichrołcz (ṽixrou̯č) – kłamca, Kam. Śl.;

Zmierzluch (zmežlux) – zmierzły, niezadowolony, Kam. Śl.

2.1.4. Przezwiska pochodzące od sposobu mówienia

Aniołku kedy świtniesz (ańou̯ku kedy śfitńeš) – często powtarza te słowa: por. gw. świtnąć 'umrzeć', Wys.;

Baja (baja) – plotkował, opowiadał dziwne historie o sąsiadach, Sied.;

Chachanka (xaxanjka) – od przejęzyczenia słowa chacharka, gw. chacharka 'kobieta o złej opinii, źle prowadząca się', Bł. Strz.;

Chelisek (xel'isek) – pewnego razu powiedział: *povjejśou̯žex xel'iśou̯g na drat' bina a gruški same ńe nalećau̯y*, gw. chelisek 'koszyk z pałąkiem do zrywania czereśni', Kadł.;

Chulomiot (xulomot) – tak mówił zamiast kulomiot, Dęb.;

Colf się (cou̯f śe) – od częstego powtarzania tego słowa, gw. colf się 'cofnij się', Dąbr. Łub.;

Czaja (mówił: juš čaja), por. czaić, młodź. 'rozumieć', Rożn.;

Czo (čo) – mówił czo zamiast co, Sied.

Hajhitler (xajxitler) – kobieta, która w czasie II wojny światowej lubiła pozdrawiać Niemców, Kam. Śl.

Juju (juju) – jąkał się, kiedy był pijany, Kam. Śl.

Kekon (kekůn) – zamiast mówić „czego" w dzieciństwie mówił „keko" Szym.; *Ocia (oća)* jąkał się i co drugie słowo brzmiało „o cię", Pozn.;

Koks (koks) – na pieniądze mówił koks, Kam. Śl.

Ludku złoty (lutku zu̯oty) – jak tłumaczy coś to m mówi: ludku złoty, Sad.;

Łata (u̯ata) – lubił mówić: u̯ata na u̯ata bić ale gożou̯a pić, Rozm.;

Mocny(mocny) – chwalił się, że jest silny, mocny, Kam. Śl.

Molu (molu) – od powiedzonka *molu jedyn*, Kos.;
Ora (ora) – po pijanemu mówił zawsze: muszę orać, ora..., Kam. Śl.
Pala (pala) – od złej wymowy własnego imienia Paweł, Kam. Śl.
Pidzik (pi̯ik) – właściciel imienia nie potrafił w dzieciństwie wypowiedzieć zdrobnienia swego imienia „Fridzik" i mówił „Pidzik" Kam. Śl.;
Piera (pera) – od powiedzenia: *piera,* używanego zamiast przekleństwa *pierona*, Kam. Śl.
Pryć (pryć) – od rymowanki imienia Helfryć-Pryć, Dąbr. Łub.;
Śuba (śůba) – niewyraźnie wypowiadał literę r w wyrazie śruba, Kalinow.;
Ty karlusie (ty karlui̯še) – od sposobu mówienia matki powtarzała synowi: ty karlusie; gw. karlus 'młodzieniec', Kam. Śl.

2.1.5. Przezwiska pochodzące od wykonywanego zawodu i pracy, zainteresowań, upodobań, nawyków
Bamber (bamber) – przezwisko gospodarza;
Baton (batůn) – lubi jeść batony;
Fajfa (fai̯fa) – palił dużą fajkę; gw. fajfka 'fajka';
Generał (gýneraų) – miał wyższy stopień w wojsku;
Kurzawa (kužava) – lubił w lesie rozdeptywać purchawki; gw. kurzawki; 'purchawki'
Tinta (t'inta) – lubił często zaglądać do butelki; gw. tinta 'kałamarz';
Tanksztela (tankštela) – lubi pić alkohol; por. niem. Tankstelle 'stacja benzynowa';
Kominiołrz (kůmińoų̯š) – od wykonywanego zawodu;
Kopidoł (kopidůų) – od zawodu grabarza; gw. kopidoł 'grabarz';
Piekołrz (pekoų̯š) – od wykonywanego zawodu;
Pipa (pipa) – pracowała w barze i zakręcała często kurek beczki; gw. pipa 'kurek
beczki';
Rusek (rusek) – robi interesy z Rosjanami i zna wielu Rosjan;
Piwo (pivo) – lubi pić piwo;
Subela (subela) – pijany był często jak bela; gw. bela 'beczka z wodą';
Szybki Bil (šypki bil) – kobieta, która zawsze się spieszy.

2.2. Przezwiska pochodzące od nazw własnych[7]

2.2.1. Przezwiska powstałe od imion urzędowych:
Achim (axim) – od imienia Joachim; *Ana (ana)* – od imienia Anna; *Ani (ańi)* – od imienia Anna; *Anka (anka)* – od imienia Anna; *Antek (antek)* – od imienia

[7] W przypadku przezwisk pochodzących od nazwisk, imion urzędowych i miejsca zamieszkaniaodstąpiłam od podawania skrótów miejscowości.

Antoni; *Anglik (antl'ik)* – od imienia Antoni; *Anton (anton)* – od imienia Antoni; *werbla (berbla)* – od imienia Barbara; *Bercik (berćik)* – od imienia Hubert; *Berta (berta)* – od imienia Norberta; *Boles (boles)* – od imienia dziadka Bolesław; *Bronka (brůnka)* – od imienia Bronisława; *Cila (c' ila)* – od imienia Cecylia; *Czejsiu (čeįśu)* – od imienia Czesław; *Dżozef (ǯozef)* – od imienia Józef; *Edek (edek)* – od imienia Edward; *Engel (yngel)* – od imienia Engelbert; *Fila (f'ila)* – od imienia Otylia; *Franc (franc)* – od imienia Franciszek; *Francka (francka)* – od imienia Franciszka; *Fric (fŕic)* – od imienia Fryderyk; *Frida (fŕida)* – od imienia Elfryda; *Fridulina (fŕiduľina)* – od imienia Elfryda; *Fridzik (fŕiǯik)* – od imienia Fryderyk; *Gita (ǵita)* – od imienia Brygida; *Gitka (ǵitka)* – od imienia Brygida; *Gitara (ǵitara)* – od imienia Brygida; *Grejta (greįta)* – od imienia Małgorzata; *Hajno (γaįno)* – od imienia Henryk; *Hajnrich (γaįnŕix)* – od imienia Henryk; *Handzel (γanʒel)* – od imienia Jan; *Hanek (γanek)* – od imienia Jan; *Hans (γans)* – od imienia Jan; *Hanys (γanys)* – od imienia Jan; *Hanyślik (γanyśť l'ik)* – od imienia Jan, uwzględnia niski wzrost właściciela; *Hanzi (γanz'i)* – od imienia Jan; *Hańc (γańc)* – od imienia Jan; *Himek (ɣimek)* – od imienia Joachim; *Hyniuś (γyńuįś)* – od imienia Henryk; *Jaca (įaca)* – od imienia Jacek; *Jadzia (įaʒa)* – od imienia Jadwiga; *Jagoda (įagoda)* – od imienia Jadwiga; *Janek (įanek)* – od imienia Jan; *Jasiu (įaśu)* – od imienia Jan; *Jerzyk (įeżyk)* – od imienia Jerzy; *Johan (įoγan)* – od imienia Jan; *Johanys (įoγanys)* – od imienia Jan; *Jozef (įoų̊zef)* – od imienia Józef; *Jolzel (įoų̊zel)* – od imienia Józef; *Jorg (įork)* – od imienia Jerzy; *Jorguś (įorguįś)* – od imienia Jerzy ; *Joza (įoų̊za)* – od imienia Józef; *Józik (įůźik)* – od imienia Józef; *Jup (įup)* – od imienia Józef; *Kardupel (kardupel)* – od imienia Kardiusz; *Kłołta (kloų̊ta)* – od imienia Klaudiusz; *Kołba (koų̊ba)* – od imienia dziadka Jakub; *Krista (kŕista)* – od imienia Krystyna; *Kretka (kretka)* – od imienia Bernadetka; *Lejna (leįna)* – od imienia Helena; *Leksa (leksa)* – od imienia Aleksander; *Liska (l'iska)* – od imienia Elżbieta; *Lizbeta (l'izbeta)* – od imienia Elżbieta; *Luci (luc' i)* – od imienia Łucja; *Maja (maįa)* – od imienia Maria; *Mari (mańi)* – Od imienia Maria; *Marlena (marle-'na)* – od imienia Magdalena; *Martin (marť in)* – od imienia Marcin; *Marzanna (mażanna)* – od imienia Marzena; *Mija (mįia)* – od imienia Maria; *Norbet (norbet)* – od imienia Norbert; *Pejter (peįter)* – od imienia Piotr; *Pele (pepe)* – od imienia Piotr; *Pidzik (ṕiǯik)* – od imienia Fridzik; *Richard (ŕixat)* – od imienia Ryszard; *Rołza (roų̊za)* – od imienia Róża; *Rudi (rud' i)* – od imienia Rudolf; *Stefka (stefka)* – od imienia Stefania; *Syrek (syrek)* – od imienia Sylwek; *Tejdel (teįdel)* – od imienia Teodor; *Tejo (teįo)* – od imienia Teofil; *Trata (traų̊ta)* – od imienia *Edeltrauta; Tylka (ť ilka)* – od imienia Otylia; *Ula (ula)* – od imienia Urszula; *Urza (urza)* – od imienia Urszula; *Urzula (urzula)* – od imienia Urszula; *Usia (uśa)* – od imienia Urszula; *Waldek (valdek)* – od imienia Waldemar; *Waldi (vald' i)* – od imienia Waldemar; *Walek (valek)* – od imienia Walenty; *Wali (val'i)*

– od imienia Waleska; *Werka (verka)* – od imienia Weronika; *Wili (vil'i)* – od imienia Wilhelm; *Wiluś (v́iluį́ś)* – od imienia Wilhelm;

Zep (zep) – od imienia Józef; *Zefel (zefel)* – od imienia Józef; *Zeflik (zɛ́ f l'ik)* od imienia Józef; *Zoła (zou̯a)* – od imienia Joachim.

2.2.2. Przezwiska pochodzące od nazwisk

Buczok (bučou̯k)[8] –od nazwiska Buk; *Buśka (buį́śka)* – od nazwiska Buzoła; *Dambcula (dampcula)* – od nazwiska Dambiec; *Ćwirek (firek)* – od nazwiska Skowronek; *Demon (demon)* – ma na nazwisko Rokita; *Depcik (depćik)* – dem. od nazwiska Depta; Duduś *(duduį́ś)* – , od nazwiska Dudek; Duk *(duk)* – od nazwiska Dziuk; Dzięcioł *(ʒ́ÿńcou̯)* – od nazwiska Dziewiacień; Dziudziuba *(ʒ́uʒ́uba)* – od nazwiska Dziuba; Flołek *(flou̯ek)* – od nazw. Florczak; Frącek *(frůncek)* – od nazwiska Franc; Frisz *(fŕiš)* – od nazwiska Świerzy, por. niem. frisch 'świeży'; *Hagemanka (γagemanka)* – od nazwiska Hageman; *Jajo (į́aį́o)* – od nazwiska Reinert (różnicujące); *Kaczu (kaču)* – od nazwiska Kaczmarek; *Luk (luk)* – od nazwiska Lukaszczyk; *Strzała (ščau̯a)* – od nazwiska Strzałek; *Szpyra (špyra)* – od nazwiska Lyra (rymowanie); *Śledź (ślÿʒ́)* – od nazwiska Śleziona; *Wojtek (voį́tek)* – od nazwiska Wojtala.

2.2.3. Przezwiska pochodzące od imion i nazwisk postaci związanych z historią, religią, literaturą, filmem

Amal (amal) – nosił białe buty i sygnet, jak bohater filmu, Szym.;
Balcer (balcer) – miał charakter jak Balcer – śląski rozbójnik, Dan.;
Balcerek (balcerek) – przypomina Balcerka z filmu „Alternatywy 4", Sad.;
Bonanza (bůnanza) – był podobny do bohatera z tego filmu, Tar. Op.;
Cycu (cycu) – od przezwiska bohatera filmu „Świat wg. Kiepskich", Niw.;
Drakula (drakula) – od wystających zębów, kłów, Łan.;
Elwis (elv́is) – od sposobu uczesania, Kam. Śl.;
Garsija (gars'iį́a) – niski i gruby milicjant, który wyglądał jak Hiszpan, Reń.;
Gotszalk (gotšalk) – podobny do niemieckiego aktora o tym nazwisku, Nak.;
Goździkowa (goźʒ́ikova), od nazwiska i wyglądu kobiety z reklamy, Otm.;
Habernica (xaberńica) – wyglądała jak straszydło, dawn. kobieta zamieszkująca w zbożu, Kor.;
Jaś Fasola (į́aś fasola) – z powodu podobieństwa do filmowego bohatera i nazwiska Fasola, Gog. Karl.;
Jordan (į́ordan) – bo ma 2.05 cm wzrostu jak słynny koszykarz. Lig. Dol.;
Karson (karson) – jeździł na żużlu tak dobrze jak szwedzki zawodnik Karson, Kos.;
Kegel (kegel) – przezwisko od nazwiska słynnego kolarza, Such.;

---

[8] Na badanym terenie występuje dyftongiczna wymowa gwarowego a pochylonego a>ou̯.

Kele (kele) – od bohatera filmu, Kam. Śl.;
Klos (klos) – lubił serial „Stawka większa niż życie", Kalinow.;
Kuroń (kurůń) – chodził często w dżinsowej koszuli, Kam. Śl.;
Lolo (lolo) – był kiedyś doktor Lolo, postać z filmu, a ten go naśladował, Rozm.;
Łoker (u̯oker) – jest jak Strażnik Teksasu, wszystkich pilnuje, Kos.;
Mandaryna (mandaryna) – podobna do piosenkarki „Mandaryny", Pozn.;
Niemen (ńemyn) – wyglądał jak Czesław Niemen, Kos.;
Norek (norek) – podobny do Norka – bohatera serialu „Miodowe lata", Szym.;
Pegaz (pegas) – ma dużą wiedzę, jest oczytany, Dęb. Kuź.;
Pele (pele) – udawał sportowca, Dęb. Kuź.;
Piksi (ṕiksa i) – jeden z serdecznych kolegów, od wierszyka Piksi-Diksi, Rożn.,
Simpson (sa impsůn) – jest podobny do Brada Simpsona, Łan.;
Zorro (zoro) – nosił szeroki kapelusz,od bohatera filmu, Tar. Op.;
Zulu Gula (zulu gula) – od bohatera programu satyrycznego, Kad.

2.2.4. Przezwiska pochodzące od miejsca zamieszkania, pochodzenia
Amerykan (amerykůn) – ojcowie mieszkali przez pewien czas w Ameryce;
Arab (arap) – mieszkał dwa lata w Grecji;
Basztard (baštart) – mieszaniec, ojciec był z centralnej Polski, a matka z Siedlec;
Berliniocka (berl'ińo̯ucka) – pochodziła z Berlina;
Blokersi (blokerśi) – ludzie zamieszkujący bloki;
Blokorze (blokou̯že) – mieszkańcy blokowisk;
Byk (byk) – pochodził z gospodarstwa, wykonywał zamaszyste ruchy, ciężko stąpał;
Cudzy (cuzy) – spoza Śląska;
Dąbrowa (dų̊brova) – mieszkał przy lesie;
Dojczman (doi̯čman) – gorący patriota, dobry Polak i na przekór nadano mu przezwisko *doi̯čman;*
Gorol (goro̯ul) – pochodzi ze wschodniej Polski;
Hadziacka (ɣaʒai̯ka) – pochodziła ze wschodu;
Harnaś (parnas) – miał żonę z gór;
Kaszub (kašup) – pochodził z Kaszub;
Kazamaciorze (kazamaćou̯že) – ludzie mieszkający w blokach zakładowych;
Kocynder (kocynder) – z wielodzietnej rodziny, kocyndrować 'nic nie robić';
Kryśoki (kryi̯śou̯ki) – mieszkańcy Kosorowic;
Młynora (mynůra) – bo pochodziła z młyna;
Nasz (naš) – ze Śląska;
Rusołk (rusou̯k) – jego ojciec był Rosjaninem;
Skansen (skansyn) – mieszkał w starym, zaniedbanym domu;
Sysoki (sysou̯ki) – mieszkańcy mazurzących terenów Śląska, gw. sysać 'mazurzyć';

Wizen Gryfin (*vizŋ greĮf'in*) mieszkanka domu, który w osamotnieniu stał na łąkach, por. niem Viese 'łąka', Grefin 'hrabina'.

3. Klasyfikacja słowotwórcza przezwisk

Warunkiem uznania przeze mnie nazwy za równą lub derywowaną od wyrazu pospolitego było potwierdzenie istnienia apelatywu przez m.in. *Słownik języka polskiego,* pod red. W. Doroszewskiego, *Słownik gwar polskich* J. Karłowicza, *Słownik gwar śląskich,* pod red. B. Wyderki, *Słownik gwarowy Śląska,* S. Bąka i S. Rosponda, *Słownik niemiecko-polski i polsko-niemiecki,* oprac A. Bender, K Żak, *Słownik współczesnego języka polskiego,* pod red. B. Dunaj, *Der Wortschatz der polnischen Mundart von Sankt Annaberg, t. I, t. II,* R. Olescha. W przypadku braku formy w słowniku językowym odwoływałam się do wiedzy ogólnej.

Zebrane przezwiska można podzielić pod względem słowotwórczym na dwie grupy, z których pierwsza obejmuje przezwiska wprostederywowane semantycznie (prymarne), druga natomiast przezwiska sekundarne.

3.1. Przezwiska prymarne

3.1.1. Są to w większości apellativa używane w funkcji przezwisk. Należą do nich m.in. takie przezwiska jak:
Alfa, Babuka, Baton, Chaptyra, Chopek, Cycu, Diolbołchar, Flol, Jajo, Kurzawa, Koks, Kropcia, Leluja, Misiu, Ora, Nitka, Pucio, Racie, Sakel, Siwek, Tiza, Tyta, Ściekły.

3.2. Przezwiska sekundarne

3.2.1. Formacje odrzeczownikowe powstałe od imion:
a) w wyniku derywacji postępowej za pomocą formantów:
- ***-ek*** *– Waldek, Syrek, Hanek*
- ***-ik*** *– Józik, Pidzik, Zeflik*
- ***-ka*** *– Werka, Gitka, Francka*
- ***-ina*** *– Fridulina*
- ***-uś*** *– Wiluś, Jorguś, Hyniuś*
- ***-es*** *– Boles*
- ***-a*** *– Leksa, Tylka*
- ***-'a*** *– Usia*
- ***-jo*** *– Tejo;*

b) powstałe w wyniku przeniesienia

– utworzone od hipokorystyków sufiksalnych w wyniku derywacji dezintegralnej wstecznej: *Cila* < *Cilka*; *Ana* < *Anna*;
– utworzone na skutek kontaminacji imion o podobnym brzmieniu lub dwóch odpowiedników jednego imienia w języku polskim i niemieckim: *Lizbeta* < *Elżbieta, Elizabet; Marlejna* < *Magdalena, Marlena.*
c) od nazwisk:
– utworzone za pomocą formantów:
-ak – *Buczok*
-ek – *Wojtek*
-ula – *Dambcula*
-ina – *Plucina*
-u – *Kaczu*;
d) przez derywację wsteczną: Strzała < Strzałek;
e) od nazw miejscowych i pochodzenia:
– za pomocą formantów:
-ak – *Krysiok, Sysok*
-orz – *Kazamaciorz, Blokorz*;
f) formacje odapelatywne utworzone formantami:
-oń – *Kabzoń, Pampoń*
-ak – *Gliczolk*
-ato – *Kudlatol*
-ek – *Chopek, Siwek, Kajtek,*
-ula – *Purzitula*
-ica – *Makolica, Czarownica,*
-ik – *Cielik*
-u – *Kliku, Miechu*
-uś – *Luluś.*

3.2.2. Formacje odczasownikowe powstałe za pomocą formantów:
-a – *Bebla, Klyta*
-acz – *Wichrocz*
-ra – *Ciciara, Gonera*
-ak – *Mazok*
-ec – *Szczeloniec.*

3.2.3. Formacje odprzymiotnikowe powstałe:
a) przez przeniesienie: *Łysy* – od łysiny; *Rudy* – od koloru włosów,

3.2.4. Formacje powstałe przez zestawienia, zrosty, złożenia: *Szybki Bil, Żabi Ściek, Ruspantofel, Hajhitler.*

3.2.5. Formy powstałe dzięki uchwyceniu określonej funkcji ekspresywnej
Nazwy ekspresywne, emocjonalne noszą w sobie ślady ironii i określeń dosadnych, wyrażających stosunek autora bądź nosiciela do otoczenia. Swoją ocenę negatywną bądź pozytywną można wyrazić implicytnie, wprost, np., *Guzdracz, Oferma*, bądź eksplicytnie za pomocą nacechowanych morfemów, tworzących proste zgrubienia i spieszczenia: *Fajniątko, Jorguś, Fridula,* itd.

Emocje można również wyrazić sugerując cechy nosiciela przezwiska: *Fircyk, Baron,* można też poprzez procesy skojarzeniowe, implikacje, aluzje, budowanie wypowiedzi relewantnych wobec siebie.

Relewancją nazywamy ten składnik wypowiedzi, który powoduje, że wypowiedź wraz ze wszystkimi swoimi składnikami ma coś do rzeczy w danym kontekście językowym i sytuacyjnym. Mówimy często, że przezwiska trafnie lub mniej trafnie określają jego właściciela. Może tu zadziałać zasada relewancji stwierdzająca, że nazwa nieoficjalna ma wiele wspólnego ze stanem faktycznym, np. z utrwalonymi cechami charakteru członków rodziny, np. *Krzykacze, Utuki, Lepki.*

Większość część antroponimów nieoficjalnych zawiera element wartościowania. Etykiety są wpisywane trwale do cech osobowych obdarowanego, w ciągu długiego życia może być ich nawet kilka. Tak się dzieje w przypadku znaczących przymiotników, które stają się przezwiskami: *Rudy, Blady, Łysy.*

Przekazywanie informacji przy pomocy warunku nieoczywistości, jest ulubioną formą manipulacji nazwami, której przezwiska również ulegają. Nie można np. bezkarnie tworzyć wulgarnych przezwisk mówiących wprost prawdy o człowieku. Nie nazywamy człowieka, któremu nie udowodniono winy złodziejem. Ale można wymyślić dla niego przezwisko typu: *Niedoliniarz, Niesłony.*

Najprostszą manipulacją jest kłamstwo. Istnieje kilka manipulacyjnych sposobów wykorzystania przekonania odbiorcy, że znalazł z nadawcą wspólny język. Najczęstszą manipulacją jest świadome użycie takich określeń, zdań czy słów, o których nadawca wie doskonale, że będą dla odbiorcy niezrozumiałe bądź zostaną zrozumiałe nieprawidłowo.

Również przezwiska powstałe od cech charakteru mają określone zabarwienie, mogą być prostą lub zakamuflowaną manipulacją. Mogą się odnosić do cech pozytywnych i negatywnych, wstydliwych i oczekiwanych. Nie można do końca sprawdzić czy przezwisko jest prawdą o człowieku czy przekłamaniem. Stąd wiele motywacji niejasnych.

3.2.6. Inne formy przezwisk
Niewielką część wyekscerpowanych antroponimów stanowią formacje analityczne, utworzone przez dodanie do imienia i nazwiska konstrukcji przyimkowej: *de Woland, von Hrabia.*

Są to deskrypcje określone, które się przekształciły w toku ewolucji systemu antroponimicznego. Ich obecność w gwarach można tłumaczyć wpływem języka niemieckiego i łaciny. Przyimkiem lokatywnym *von* przed wojną posługiwały się arystokratyczne rody niemieckie. W stereotypowych przezwiskach przyimek ten ośmieszał charakter nosiciela, który był zarozumiały bądź odznaczał się wielkopańskimi manierami.

Niektóre z przezwisk można zaliczyć do kategorii nazw nieczytelnych, o niejasnej semantyce lub do kategorii nazw tak subtelnie kamuflujących negatywna ocenę jej nosiciela, że można je odczytać na dwa sposoby. Tak jest w przypadku ukrytej drwiny, szyderstwa, ironii.

Antroponimy powstałe od nazw toponimicznych, początkowo miały charakter deskrypcyjny, informowały o relacji zachodzącej pomiędzy nosicielem przezwiska a daną miejscowością. Później ich zasadniczym zadaniem stało się denotowanie konkretnej osoby. Funkcja przezwiskowa jest w przypadku takich formacji jest sekundarna. Funkcją prymarną jest tworzenie od nazw miejscowych nazwiska, jako formy oficjalnej. Można wyróżnić następujące przezwiska powstałe od nazw miejscowych: *Kamieniki, Nogowczyki, Szymiszowiki, Rożyntowiki, Tornowiki, Łegowiki, Kamienieczni,* itd.

Z powodów krzyżowania się na Śląsku od wieków wpływów niemieckich i czeskich, w przezwiskach ludowych utrwalających w gwarze dawne, archaiczne formy, można znaleźć zapożyczenia i kalki języków obcych.

W przezwiskach ta sama podstawa słowotwórcza, rdzennie polska mogła zostać zarchaizowana, wprowadzona do formy gwarowej, mogła zostać wreszcie „zczeszczona", zlatynizowana lub zgermanizowana. Przezwiska powstałe od niemieckich form: *Herbetek, Handzlik, Szejne Lojt, Hawliczek, Hawran.*

Ponieważ celem mojej pracy nie była interpretacja znaczeń imion niemieckich i czeskich, nie przeprowadziłam na tyle dokładnej analizy filologicznej obcych antroponimów oficjalnych stanowiących podstawy etymologiczne przezwisk, aby ustalić rolę substratu niemieckiego i czeskiego w ich powstaniu. Część przezwisk o formach niemieckich i czeskich podlegały już w momencie powstania zabiegom adaptacyjnym. Były zapisywane w postaci różnorodnych substytucji fonetyczno-graficznych, morfologicznych i leksykalnych, wynikających z potrzeby dostosowania obcych genetycznie i strukturalnie nazw do systemu języka polskiego.

4. Charakterystyka przezwisk mieszkańców Opolszczyzny

Z opracowanego materiału wynika, że w procesie tworzenia przezwisk na wsi opolskiej najczęściej dostrzegane jest fizyczne podobieństwo desygnatów.

Przezwiska pochodzące od cech wewnętrznych, charakteru i usposobienia, tworzą najliczniejszą grupę. Cecha wewnętrzna, mimo że jest mniej

dostrzegalna, ma również największy potencjał różnicujący. Przezwiska te są częścią dwóch systemów: systemu nazw i systemu znaczeń. Są to zazwyczaj nazwy pospolite wybrane z systemu leksykalnego w sposób umotywowany, częściej charakteryzujące mężczyzn niż kobiety.

Cechą wyróżniającą badany teren jest występowanie takich nazw odapelatywnych, których nosicielami jest kilka nie spokrewnionych ze sobą osób, np.: *Łysy, Rudy.* Łatwo również znaleźć przezwiska w sposób podobny określające cechy zewnętrzne, np.: przezwiskami szczupłego mężczyzny są: *Nitka, Chudyrlok, Suchlyta.*

Dużą grupą przezwisk tworzonych przez mieszkańców województwa są przezwiska pochodzące od cech zewnętrznych. Stanowią wiele przykładów zebranego materiału, większość z nich posiada wartość metaforyczną.

Liczna jest grupa przezwisk utworzona od imion i nazwisk nosicieli. Nieoficjalne antroponimy mogą być motywowane przez *nomina priopria* przodków i innych krewnych oraz imiona i nazwiska postaci historycznych, religijnych, literackich i filmowych.. Wszystkie antroponimy nieoficjalne zawierają mniej lub bardziej widoczny ładunek emocjonalny. Ciekawym wydaje się fakt posiadania kilku przezwisk przez jedną osobę, np.: *Jasiu, Hans, Hanzi, Hanzel.* Przezwiska odimienne w dużej mierze pochodzą od imion przodków, ojca lub matki. Przenoszą się one często na kolejne pokolenia.

Inny charakter mają przezwiska utworzone od wykonywanej pracy, pełnionej funkcji. Grupę tych przezwisk inicjują osoby z najbliższego otoczenia, znające upodobania przezywanych. Stąd przezwiska np.: *Piekarz.* Wskazują one na duże poczucie humoru oraz umiejętność wnikliwej obserwacji mieszkańców wsi.

Najstarsi mieszkańcy mają przezwiska utworzone od faktu biograficznego lub od pojedynczego wydarzenia. Stanowią one jednak margines wszystkich przezwisk. Można do nich zaliczyć również przezwiska niejasne, trudne do jednoznacznego umotywowania. Część przezwisk przestaje być przydatna i zrozumiała w środowisku wiejskim z powodu postępującego czasu. Ich miejsce wypełniają przezwiska młodego pokolenia, które na nowo wzmacniają więź środowiskową.

Rozważając przezwiska pod względem słowotwórczym, skoncentrowałam się głównie na sposobach ich tworzenia i odróżnianiu nazw niederywowanych i nazw jednowyrazowych powstałych od form derywowanych za pomocą różnych formantów Mieszkańcy wsi nie mają świadomości językowej, przy tworzeniu przezwisk kierują się głównie nawykiem.

Najliczniejszą grupę stanowią przezwiska utworzone bezpośrednio od apelatywów poprzez wykorzystanie asocjacji i metaforyki.

Drugą pod względem liczebności grupę przezwisk stanowią formy derywowane odrzeczownikowe, odczasownikowe i odprzymiotnikowe. Najliczniej

tworzone są one za pomocą zróżnicowanych sposobów derywacji sufiksalnej. Formacje odrzeczownikowe tworzone są najczęściej m.in. przez formanty: ***-ek*** *(Chopek, Hanek)*; ***-ak*** *(Buczok, Gliczok)*. Są to najbardziej produktywne formanty.

Niektóre przezwiska utworzone od imion i nazwisk powstały przez derywację wsteczną: *Leksa* < *Aleksander*. Ten typ przezwisk jest stosunkowo nieskomplikowany. Formacje odczasownikowe i odprzymiotnikowe są wśród przezwisk sporadyczne. Powstały głównie przez przeniesienie nazwy na tle podobieństwa zewnętrznego desygnatu, np.: *Rudy, Łysy*. Wśród zebranego materiału są również zrosty, złożenia i zestawienia. Pozostałe przezwiska, które nie zostały sklasyfikowane w opracowaniu, to formy hybrydalne, dla których informatorzy nie podali żadnej motywacji.

Wykaz skrótów miejscowości

Bł. Strz. – Błotnica Strzelecka
Bor. – Borki
Bry. – Brynica
Chró. – Chróścice
Dan. – Daniec
Dąbr. Łub. – Dąbrówka Łubniańska
Dęb. Kuź. – Dębska Kuźnia
Dęb. – Dębie
Dobrz. Wlk. – Dobrzeń Wielki
Dzierż – Dzierżysławice
Dziew. – Dziewkowice
Gog. Karl. – Gogolin– Karlubiec
Gór. – Górażdże
Izb. – Izbicko
Kad. – Kadłub
Kadł. – Kadłubiec
Kalin. – Kalinów
Kalinow. – Kalinowice
Kam. Śl. – Kamień Śląski
Kom. – Komorniki
Kor. – Kornica
Kos. – Kosorowice
Kość. – Kościeliska
Lig. Dol. – Ligota Dolna
Lig. Gór. – Ligota Górna
Łan. – Łany

Nak. – Nakło
Niw. – Niwki
Obr. – Obrowiec
Otm. – Otmice
Pozn. – Poznowice
Przy. – Przysiecz
Psur. – Psurów
Reń. – Reńska Wieś
Rozm. – Rozmierz
Rożn. – Rożniątów
Sad. – Sady
Sied. – Siedlec
Sol. – Solarnia
Sole. – Solec
Strz. – Strzeleczki
Such. – Sucha
Szcze. – Szczepanek
Szym. – Szymiszów
Tar. Op. – Tarnów Opolski
Wal. – Walce
Wys. k. Ol. – Wysoka k. Olesna
Wys. – Wysoka
Żęd. – Żędowice

Summary of the article "Reasons for creating nicknames in a modern Opole village"

Subject of this article is based on conclusions drawn from a doctoral dissertation written under the supervision of Prof. Feliks Pluta and defended by Jolanta Woś, Ph. D. in the field of linguistics at Uniwersytet Opolski [Opole University] in 2005. The subject of the doctoral dissertation was "Folk nicknames of Opole Province inhabitants".

Unofficial personal narnes prove the existence of a primeval way of identifying country-dwellers by indicating their connections with their community, their properties, and their personal, physical and intellectual virtues. In rural communities nicknames arę created and function according to certain rules. The article points out at reasons for their popularity in the Opole region and at major mechanisms of their creation. The author presents in a vivid way emotional, community and morał motivations in unofficial situations conducive to the creation of onomastic materiał. A part of the materiał gathered during a field exploration constitutes a very rich pictorial matter.

The content makes its reader realize a great and still current need for researching unofficial anthroponyms created and used by country-dwellers in the Opole region who speak a great variety of local Silesian dialect on an every day basis.